tapasztalatokért háladásul neki az 1832diki királyi jutalmat itélte oda.

(*Berghaus: Annalen der Erd-, Völker- und Staatenkunde. Berlin*, 1833. *Nro* 97, 98.).

LEVELEZÉSEK.

PETROVICS FRIDRIKNEK, A' M. TUD. TÁRSASÁG' RENDES TAGJÁNAK KÉT LEVELE A' KÜLFÖLDRŐL.

1.

Berlin, october' 12d. 1833.

Tekintetes társaság! Édes hazánk' történetirását illető vizsgálatimat Prágában kezdém gyarkorlani. Az idevaló főiskola' könyvtára gazdag ugyan általában véve 's jó rendben tartatik, hanem csupán csak nominális, noha a' tudományok' osztályait követő catalogusa lévén, Magyarországot illető könyve mennyi és miféle legyen, csak az tudhatná meg, ki ráérne a' vagy tiz folio kötetből álló historiai catalogust végig kutatni: a' mi annyival több időbe kerül, minthogy a' könyvtár egyedül reggeli 8 órától délig vagyon nyitva. Realis catalogust most készítenek 's *Hungarica* rubrica alatt már egy rakás czédulát mutattak, melly még folyvást szaporodik: birom is a' szives tisztviselők' igéretét, hogy, mihelytt az előkészületek megtörténtek, ezen rubricát számunkra azonnal leiratják. Az incunabulumok' catalogusát szorosan olvasám végig, azon tekintetből, ha valami magyarországi sajtó alól kikerült incunabulumot kaphatnék; de csak egyre akadtam, Hess András' Chronicon hungarorum-ára.

Hatezer darab kéziratai közül legnagyobb része theologiai és asceticai tartalmu, mert mind hajdani monostorokból való; történetirási 's különösen Magyarországot illető, mint hitelesen mondák, igen csekély számu. De ezeknek catalogusa is igen tökéletlen, sőt nem is teljes, úgy hogy az ember meg nem tudja belőle, mi az, minek rövid czimét olvassa. Igy p. o. ezen czikkely: *Historia trium regum*, micsoda? A' Krisztus' imádására jött három napkeleti bölcsek legendája. Avvagy micsoda ez: *Diplomata Caroli IV. Imperatoris?* Nem egyéb, mint egy vastag, elejétől fogva végig csupa curialis stilusbeli mindennemü formulákat magában foglaló fólians, millyeket Kovachichunk *Formulae solennes styli* czim alatt kiadott. Tisztán kelle tehát látnom, hogy a' kéziratokra nézve,

vagy a' készülendő tökéletes catalogust bevárnom, vagy az egész gyüjteményt darabonként forgatnom szükség. Ez utolsó minden esetre czélhoz vezetőbb volna, de tehetségemen nagyon túl esvén, amavval kelle megelégednem.

Szép oklevélgyüjtemény is vagyon, csak hogy, ezelőtt néhány esztendővel, a' legnevezetesb darabok a' bécsi udvari levéltárba felkéretvén, most alig van egyéb, mint csehországi eltöröltetett monostorokat illető irományok.

Mentül többet vártam a' prágai főkáptalan' könyv- és levéltárától, annyival keservesben esett, hozzá nem juthatnom. Az előtt, úgy mondják, minden tisztességes embernek szabad volt bejárni, hanem észre vévén utóbb, hogy némelly ritkaság elveszett, kifogás nélküli törvényül tételték, semmi idegent be nem bocsátani; mások ellenben ezen tilalmat a' könyv- és levéltárban uralkodó rendetlenségnek tulajdonítják, úgy hogy a' káptalanbeliek magok sem tudják, miök van. Minden ügyekezetem' egyetlen gyümölcse az, hogy két igen derék és jeles kanonokkal megismerkedém, kik közül a' tiszteletre méltó vidám öreg Neumann nekem a' székes egyház' jelességeit önmaga mutatni 's magyarázni, a' tudós Pessina pedig a' cseh literaturának mostani állapotjáról velős tudósitást adni szivesek valának.

Dobner Gelasius' kéziratai 's gyüjteménye 15 nagy csomóban, a' piaristáknál őriztetnek, mellyekből a' boldogult pater rector a' Monumenta Historica Bohemiae' negyedik kötetét öszveszedte, de halála miatt ki nem adhatta. A' mostani pater rector, egyébaránt igen szives 's illy kincset becsülni tudó ember, hivatalában még nem olly régi, hogy azon gyüjteménynyel közelebbről már megismerkedhetett volna: ellenben ajánlkozék, hogy, a' mit nevezek, ő maga ki fogja keresni, vagy ha vizsgálni akarom, ezt kötetenként az ő szobájában megtehetem. A' mire legalább egy hét kivántatván, kénytelen valék jó akaratját megköszönni.

Prága' városa' levéltárában is voltam. Azt annak ügyes és szorgalmatos regestratora, négy esztendő alatt, egészen uira öszvejegyezte és rendbe hozta. Tőle tudom, hogy benne valamire való 's különösen minket illető régiség nincsen: a' mi volt, mindent a' kormányszéki 's a' bécsi udvari levéltárakba vittek.

A' strahowi apátság' és a' maltai vitézek' levéltárait nem látám, mert az időből kifogytam, a' mi kiváltképen oklevelek' olvasására bőven kivántatik. Pedig különösen a' maltai vitézeknél valami hazánkat illetőt igen hajlandó vagyok gya-

nítani, azon okból, hogy hajdan a' magyar és csehországi johanniták egy perjelséget alkottanak.

A' gubernium' levéltárába csak különös engedelem mellett juthatni, mellynek utána járnom sem időm sem módom nem vala. Ezen levéltár épen most regestráltatik, 's legfelebb két esztendő mulva reménylhető, olly tökéletes lajstromok fognak elkészülni, hogy belőlök minden idővesztegetés nélkül minden szükséges utasítást meríteni lehet.

Prágában egy corvinianus codexet találtam, a' főiskola' könyvtárában.

Egyébiránt meg kell jegyezni, hogy Dobner és Dobrovsky gyakran kéziratokat hoznak fel, mint a' főiskola' vagy a' főkáptalan' kincsei közt találandókat, mellyeket ők használtak, de ama gyüjtemények már ma többet nem birnak: mert mind a' két férfiu' halála után úgy eltévedtek, hogy legkisebb nyomukba sem lehetett akadni.

Drezdában a' királyi könyvtárnak csak nominalis jó lajstroma lévén, hazánkat illető könyveket a' tenger foliansokból nem szedhettem ki, de a' *Historia Hungariae* czím alatti osztályban álló munkák közt sem vettem valami ritkaságot észre, melly nálunk ne találtatnék. Kéziratai közül is kevés érdekel bennünket, legnagyobb része görög és római classicusok és német, főképen pedig szász országot illető történetirási darabokból áll. Catalogusát végig olvasám, melly teljes ugyan, de régi és rendetlen, azonban minket illetőt felette keveset kaptam. Corvinianus codex pedig, ha szinte Wallaszky Pál maga idejében többet látott is, most három darabnál több bizonyosan nincsen.

A' jénai főiskola' könyvtárában mindöszve nem sok a' kézirat: Magyarországot illető pedig, Sz. Erzsébet' két életirásán kivül, csak Segner' emléknévkönyve (Stammbuch), mellyben sok 17. századi nagy, hires és nevezetes magyar ember keze' irása találtatik, és még valamellyik oláh vajdának valami magyar senátorhoz irt levele vagyon. Corvinianus codex is csak egy. Incunabulumai közt Temesvári Pelbart' beszédein kivül, egyéb semmi sincs. Magyar történetirási munkát is szinte keveset találtam, azt is csak közönségest.

Weimarban a' nagyherczeg' 136,000 darabból álló könyvgyüjteménye sokkal ujabb, és sokkal inkább új 's kiváltképen pompás és drága munkákat magában foglaló, semhogy kéziratokban vagy régiségekben bővölkednék; a' minthogy Magyarországot illetőt egyet sem mutathat.

A' hálai főiskola' kevés kéziratait (mindössze tán két vagy háromszáz) végig nézvén, hazánkat érdeklőt egyet sem találtam: incunabuluminak pedig külön catalogusa nem lévén, ezekről semmit sem mondhatok. Azonban megvallom, azon könyvtárruli ismeretemben magam sem bizom egész bátorsággal, mert egy könyvtárnokat sem kapván otthon, és csak egy délután lévén időm Hálában mulatni, kénytelen valék magam egyedül mindent futtában megtekinteni.

De van Hálában még egy, többnyire hittudományi munkákból álló könyvtár, az ugy nevezett Magyar Könyvtár. Ez azelőtt Wittenbergben, különféle hagyomány és ajánlásból öszvegyüjtve, az ottan tanuló magyar ifjak' számára, mindig egy magyar tanuló' gondviselése alatt tartaték, 's a' wittenbergi főiskolával együtt Hálába viteték által, hol azt, magyar tanulók' nem létében, ideiglen, külön szobában, a' nagy könyvtár' igazgatói őrizték, később pedig, midőn ismét magyarok érkeztek, megint azoknak adták által. Én azonban semmi hazámfiát Hálában nem érvén, ezen könyvtárt sem láthattam: pedig talán igaz, hogy némelly kézirat is van benne, melly hazánkat illeti. Ezen tekintetből is nagyon ohajtanám, ha még egyszer Hálába rándulhatnék.

De Hálában még egy harmadik, az ugy nevezett Mária-könyvtár is vagyon, melly öt hagyományból és csupa nyomtatott munkából áll, de olly furcsa rendben, millyet, még nem láttam, gondolni sem tudtam volna. Először minden hagyomány külön van választva, másodszor a' könyveken minden állásban egytől kezdve futnak a' számok, harmadszor a' catalogusban nem a' könyv, hanem a' polcz 's rajta álló első és utolsó könyv' száma van megjegyezve, mellynél alkalmatlanabb indicatiót képzelni sem lehet. P. o. E. 83—156, azt jelenti, hogy a' keresett könyv az E polczon lévő 's 83tul 156ig való számokat viselő könyveknek egyike; pedig igen sok borétékban két három munka is van öszvekötve: melly baj, melly időveszteget és, egy könyv miatt hetvenhármat forgatni! Szerencsémre csak hamar meggyőződtem, hogy itten rám nézve semmi aratást nem reménylhetek, 's oda hagyám a' rendes zavart.

A' lipcsei főiskola' könyvtárában mind felállitására, mind lajstromára nézve a' legnagyobb rendetlenség uralkodik. Volt őrzője, kora és betegeskedése miatt, tán harmincz esztendeig sem volt benne, a' könyvtárt pedig folyvást használták, 's az ideiglen felügyelő professorok a' zavart, ha nem nevelték, legalább nem orvosolták. A' catalogusok igen régiek, 's olly

hibásak, hogy könyvet nehezen, kéziratot szinte teljességgel nem találhatni. Néhány hónap óta Gersdorf Erneszt' személyében igen tanult főtárnokot nyert. Esztendőre a' most készülő épületbe fog általvitetni, mihelytt t. i. ujra meg lesz regestrálva. Mostani állapotjában, ki hónapokat rá nem fordíthat, hiában dolgoznék benne. A' kéziratok' lajstromában „*Stephanus Rex Hung.*" megjegyzett darabot, a' mellette álló szám alatti kötetben Gersdorffal együtt kerestük, de abban hat muzsikai értekezésen kivül mit sem találtunk. Azon tul a' szives Gersdorf, könyvtára' dolgában, Drezdába lévén a' minister által szólítva, alig lehettem vele egy kis óráig, midőn a' postakocsi' megindulásának órája őt, 's vele együtt foganatos munkálódásomhoz való reményt is tőlem elragadá. Illy szomorító környülmények közt méltán megörültem, midőn Gersdorf, mit tőle kérni sem mertem volna, ritka szivességgel, arra ajánlá magát, hogy, regestrálás közben nem csak a' mit feljegyeznék, hanem akár mi, Magyarországot illető, dolgokat is, mellyekre akkor akadand, különös jegyzékbe öszveszedet, 's ha másolatok kivántatnának, azokat is akár mikor meg fogja tétetni. Ezen ritka szivességet a' tudós társaság' nevében is megköszöném. Van egy példány Chronicon budense.

A' városi könyvtár' őrzője szinte Lipcsében ugyanyira sietett útnak készülni, hogy alig értem rá a' könyvtárt és a' kéziratok' lajstromát csak futtában megtekinteni, 's nem kaphattam olly emberséges embert, ki velem más vagy harmadnap a' könyvtárba bejött volna: mert az csak kétszer egy hétben nyittatik meg, kedden és szombaton délután 2 órától 4ig. Meg kelle tehát elégednem azon igérettel, hogy rövid idő mulva a' kéziratok' catalogusa nyomtatásban fog megjelenni: pedig van sok Magyarországot illető. Egy corvinianus codex is vagyon.

Berlinben mi legyen, még most nem tudom: Wilken, a' főkönyvtárnok magyarul is tud annyit, hogy magyar könyvet, szókönyv' segitségével olvashat; csak hogy ide kevés jön, pedig jóra valót a' könyvtár szivesen megvenne.

Egyébiránt a' tek. társaság' kegyeibe ajánlott stb.

2.

Tekintetes társaság! Első, innen Berlinből költ, jelentésem' következésében, ezuttal két dolgot küldök a' tekintetes társaságnak. *Az első* a' berlini királyi könyvtárban találtató,

Magyarországot illető, kéziratok' lajstroma.*) Az oklevelek közül többről bizonyosan tudom, hogy nálunk nem csak ismeretes, hanem nyomtatásban is megjelent; némellyikről ugyan ezt csak gyanítom; néhányat pedig valóságos leleménynek 's ollyannak tartok, melly Magyarországban nem találtatik és a' lemásoltatást mindenképen érdemli. Minek hiteles kitapogatására itten módom eszközöm nem lévén, a' tekintetes társaságot alázatosan kérem, méltóztassék a' küldöttem lajstromot megvizsgáltatni, 's rendelését velem közleni, hogy itten, a' leiratás iránt szükséges lépéseket tehessek.

---

*) A' tud. társaságnak martius' 15d. tartott kis üléséből neveztetett küldöttség ezen lajstromból a' következő kéziratokat jegyzette ki lemásoltatás végett, minthogy nálunk nem ismeretesek: 1. *A' berliniek* közül.

Nro 255) Reise eines Bergmanns von Freiburg nach Oberungarn, aus dem letzten Decennium des XVII. Jahrhunderts.

Nro 40) Adversaria ad historiam seculi XVI pertinentia. Inter haec habentur literae Matthiae *Citardi* (Engel szerint *Sitard*, dominicanus; mások szerint *Cithard* franciscanus. I. Gesch. d. ungr. Reiches, IV. 180.) confessoris caesarei ad pontificem de exitu Ferdinandi I. imperatoris. Dat. Viennae Austriae 3. Aug. 1564.

Chronicon Francorum. Cod. MS. pergam. sec forte XIII. in fol. min. (Ez csak azon esetre leirandó, ha benne a' frankoknak az avarok és kunokkal való dolgaikról is van szó).

Nro 158. g) Remarques sur un calendrier imprimé à Hermanstadt en Transylvanie l'an 1714 et publié par Joseph-Clément Brecht. fol. scripta 2 in fol.

Nro 42) Journal de la guerre d'Hongrie depuis l'année 1737 jusqu' au premier Septembre 1739, que la paix fut conclue entre l'empereur, la Russie et la Porte Otomane, par la médiation du roi de France. Anonymus.

2. A' *drezdaiak* közül:

Hanns. Breisinger, Reise in Ungarn. Cod. chart. MS. F. 171. 1508.

MS. G. 81. Contrafactur der Reutter- und Landknecht Fahnen, so in der Siebenbürgischen Schlacht Anno 1601 erobert worden. Cod. chart. fol. (Ezt a' rajzolatok miatt leginkább).

Második pedig, mit küldök, Ottendorf Henrik' utazásának Budától Temesvárig leirása *). Az eredetiben minden helységnek fekvése különösen vagyon lerajzolva 's leirásának elejbe iktatva; én azon jelesb táblákat választám ki, mellyek ide csatolva következnek. Ezen rajzolatokról Ottendorf maga azt jegyzi meg az előbeszédben, hogy azok csak közelitőleg, nem pedig tökéletesen pontosak, a' mennyire tudnillik puszta szemlélés után vihette; mert szoros kimérésre sem érkezése nem vala, sem a' török nem engedte volna. Mire nézve vagyon a' londoni museumban egy más nevezetes, eddigelő hazánkban, tudtomra, ismeretlen kézirat és rajzolat, mellyre ebben: „*Catalogue of the Harleian manuscripts in the British Museum. London:* 1808. *fol. Voll* 1—4." akadtam, hol 235 lapon, 4989 szám alatt illyen kézirat hozatik fel: „Codex chartaceus elegantissime scriptus, 28 paginarum, cum sequenti titulo: „A Journall of the seige und taking of Buda, by the Imperiall Army, under the conduct of the duke of Loraine, and his electorall highnesse the duke of Bavaria. By Mr Jacob Richards, one of his Maties Engineers, who was appointed by the right honble the lord Dartmouth, master general of his Mts ordonance etc. to serve in the said army, in order to his improvement for his Maties future service. 1686." Cum amplo urbis et obsidentis exercitus plano accuratissime, imo elegantissime, imo elegantissime delineato. Ennek is, ha a' mindenható szerencsésen Londonba vezetend, a' többek közt, mását, a' tekintetes társaság, úgy hiszem, fogja általam kieszközöltetni; 's elvalahára megtudjuk, millyen volt legyen országunk' anyavárosa igazán és voltaképen a' török alatt. A' többek közt mondám, mert vajmi sok hazánkat illető szép documentum van a' britt museumban, mellyeket három, a' király' és a' parliament' rendelésére nyomtatott, testes lajstromából kiszemeltem. Van közte II Ulászló, II Lajos, I Ferdinand, János és későbbi királyainknak, az angol királyok és ministerekhez intézett, számos és nagy részint eredeti leveleik, vagynak angol követeknek nagyobbára eredeti tudósitásaik Magyarország' dolgairól; vagynak levelezések Bátoriak és más erdélyi fejedelmek és angol királyok, kiváltképen Erzsébet királyné közt, és mind eredeti; sőt valóságos magyar irományok is, mellyek így említetnek: „*Complures literae polonica et hungarica lingua scriptae, et instrumenta publica cum suis sigillis affixis.*" Harleian collection 7013. 25.

*) Fenntartjuk magunknak későbbre ennek megismertetését. *A' szerk.*

Tudnillik mostani időmet nagy részint arra használom, hogy a' különféle könyvtárakban őriztetett kéziratoknak nyomtatott catalogusait, mellyek az itteni királyi könyvtárban megvagynak, 's mellyekhez odahaza nem juthattam, szorgalmatosan és nagy fáradsággal vizsgálom, 's a' mi hazánkat akár mi módon illeti, belőlök kiszedegetem, még azt is, mi már nyomtatva van, úgy vélvén, hogy ennek is eredetiét tudni szükséges, mivel megtörténhetik, hogy kétes kérdésben az ember ahhoz folyamodni kénytelen. Ebbeli gyüjteményem már is tizenegy ívre szaporodék, és hihető hogy még egyszer annyira vihetem, ha a' még hátra lévő catalogusokon is végig megyek. Annyival nehezebben esik, hogy a' wolfenbütteli, göttingeni, boroszlói kézirati gyüjteményeknek nyomtatott catalogusok nincs, és ha a' két elsőt megláthatandom is, majd nem mulathatok addig benne, hogy kedvem- és a' szükséghez képest minden kincsét megvizsgálhatnám stb.

PETROVICS FRIDRIK.

RÉGISÉG. — ÓMAGYAR LITERATURA.

A' NAGYSZOMBATI CODEX, 1490—1527.

A' hazában és külföldön elszórt, nem csekély számu régi magyar kéziratok közül jelenleg csak a' következő hátcziműt: „*Codex Hvngaricvs Evangeliorvm, Sermonvm de An.* 1527" érintendjük, mellyből sz. László királyunk' legendáját azaz életét, mint e' kéziratnak, sz. István királyunk', Imre herczeg', Erzsébet' és több más szent' életrajza közt legbővebb és jegyzetesebb példányát, hűséggel, irásának kőbe metszett hasonmásával közöljük a' szónyomozás- és régiségről elmelkedőkkel 's pedig, a' mennyiben a' hely engedé, néhány világosító jegyzetekkel. Az érintett czimű, vastag papirosra, 4rétben, [iratott 335 levélből álló, nyelvünk' változásainak és az egyházi szónokság' történeteinek jeles emléke, hajdan a' nagyszombati érseki seminarium' könyvtárában őriztetett; 1814iktől fogva pedig a' magyar nemzeti museumét ékesíti. Szerzője carthusianus szerzetes vala, mint előszavának ime soraiból: „*Ad laudem — — — — gloriosissimi Brunonis vrimi fundatoris sacri ordinis*